

Rodrigo Prieto
Sílvia Lombarte
Xesco Montañez

Desmuntem rumors per fomentar la convivència

Resum

Aquest article descriu i analitza des d'una perspectiva crítica el projecte "Desmuntem rumors per fomentar la convivència", desenvolupat els darrers anys a Sant Boi de Llobregat com a part del "Programa de convivència", impulsat per la Unitat d'Educació Comunitària i Civisme de l'ajuntament local. Es posa especial èmfasi en les activitats realitzades en el marc de la Xarxa d'educadors i alumnes per la convivència, que ha estat una peça clau per impulsar el projecte entre els adolescents i els joves de la ciutat.

Paraules clau: Educació, Rumors, Convivència, Interculturalitat

Desmontemos rumores para fomentar la convivencia

Este artículo describe y analiza desde una perspectiva crítica el proyecto "Desmontemos rumores para fomentar la convivencia", desarrollado en los últimos años en Sant Boi de Llobregat como parte del "Programa de convivencia", impulsado por la Unidad de Educación Comunitaria y Civismo del ayuntamiento local. Se pone especial énfasis en las actividades realizadas en el marco de la Red de educadores y alumnos por la convivencia, que ha sido una pieza clave para impulsar el proyecto entre los adolescentes y los jóvenes de la ciudad.

Palabras clave: Educación, Rumores, Convivencia, Interculturalidad

Stamp Out Rumours to Promote Harmonious Coexistence

This paper describes and analyses from a critical perspective the 'Stamp out rumours to promote coexistence' project that has been run for several years now in Sant Boi de Llobregat as part of the Coexistence Programme promoted by the Town Councils Community Education and Civic Responsibility Unit. Special emphasis is placed on the activities of the network of educators and students for harmonious coexistence, which has played a key role in promoting the project among adolescents and young people in the town.

Keywords: Education, Rumours, harmonious coexistence, Interculturality

Com citar aquest article:

Prieto, R; Lombarte, S.; Montañez, X. (2013). "Desmuntem rumors per fomentar la convivència". *Educació Social. Revista d'Intervenció Socioeducativa*, 54, p. 123-141

▲ Aquest article presenta i analitza críticament el projecte “Desmuntem rumors per fomentar la convivència”, desenvolupat entre el 2011 i el 2013 per la “Xarxa d’Alumnes i Educadors per la Convivència” de Sant Boi de Llobregat, la qual està formada per professors i alumnes de gairebé tots els centres educatius de la ciutat.

L’objectiu principal del projecte és desmuntar els rumors que circulen sobre les persones immigrades, així com educar en la no-discriminació a través d’accions comunitàries que promoguin la reflexió i implicació directa de diferents agents socials i, especialment, dels centres educatius.

El projecte “Desmuntem rumors...” forma part d’un programa més ampli (“Programa de convivència”), en què es desenvolupen diferents accions per a millorar la convivència al municipi com ara el servei de mediació comunitària, les mesures alternatives a la sanció administrativa, etc.

Tot i l’abast més ampli del projecte, en aquest article ens centrarem en les accions realitzades des de i en els centres educatius de secundària del municipi, ja que entenem que el seu compromís i implicació ha estat un factor fonamental de l’impacte positiu que han tingut aquestes accions en la ciutat, la qual cosa probablement hauria estat diferent si les esmentades accions haguessin sigut liderades per l’administració local.

Considerem que vivim en un moment de canvis i de complexitat, per tant, és més important que mai mantenir la cohesió social i fomentar la convivència. Per a millorar la convivència és fonamental educar en la construcció autònoma de valors, i educar en valors és fonamental perquè els joves desenvolupin les capacitats d’empatia, de diàleg i la comprensió crítica, que són els tres eixos transversals del projecte.

En la primera part de l’article farem una anàlisi històrica-política sobre l’evolució del fenomen de la xenofòbia i les seves connotacions que, des de la nostra perspectiva, justifiquen la necessitat de treballar en aquesta línia actualment. A continuació, analitzarem la temàtica des d’una vessant pedagògica i teòrica. Posteriorment, descriurem el desenvolupament de l’experiència com a part d’un projecte més ampli desenvolupat a la ciutat. I, per finalitzar, realitzarem una anàlisi crítica del projecte a través de la metodologia DAFO, amb el propòsit d’identificar-ne els encerts i desencerts de cara a la seva possible replicació.

Xenofòbia, convivència i educació

A partir d'una mirada retrospectiva, podríem consensuar que l'aprovació per part de l'ONU l'any 1948 de la Declaració Universal dels Drets Humans va significar una fita transcendental per al progrés de les societats contemporànies. Restaven superades definitivament les diferents doctrines racialistes de caire biologista que, a partir de la segona meitat del segle XVIII havien justificat l'expansió i dominació colonial europea. Després del monstrosos extermini sistemàtic organitzat per l'Estat Nacionalsocialista alemany a partir de la Conferència de Wannsee, l'anomenada “solució final al problema jueu”, Occident semblava haver obtingut poderosos anticossos per a fer front a futurs brots racistes.

Un cop esvaït tot vestigi d'autocomplaença, la ciència política d'autors com ara Pierre-André Taguieff (1994) ens alerta de la perillosa emergència de nous fenòmens racistes i de la seva proliferació i arrelament en el si de les actuals societats democràtiques postmodernes. Aquests *discursos neoracistes* que recorren l'Europa de les últimes dècades del segle XX ja no s'articulen a partir de la desigualtat racial –enderrocada conceptualment i empíricament gràcies al projecte del genoma humà, que va presentar els seus resultats l'any 2003– sinó que ho fan en la diferència cultural. Així, les seves propostes sovint s'emmarquen dins d'esquemes aparentment “multiculturalistes”, però acostumen a postular obertament la conveniència de la segregació i aposten per la limitació del contacte inter-cultural. Amb aquests plantejaments es fa menys evident la xenofòbia latent i el rebuig infòrm i subtil a tota forma de convivència i integració de les persones novingudes procedents de determinats països.

La ràpida generalització d'aquest nou racisme, cada dia més estès per bona part de l'Europa dels 27, fa que, per primer cop després de la Segona Guerra Mundial, societats de tradició democràtica força consolidada com ara França, Àustria, Itàlia, Holanda, Bèlgica, Dinamarca o Noruega hagin vist emergir noves formacions d'extrema dreta dins del seu espectre polític. Tots aquests partits tenen en la xenofòbia anti-immigrant un dels seus principals comuns denominadors ideològics.

La societat catalana no resta aliena a aquesta dinàmica. Investigacions recents com la d'Aitor Hernández-Carr (2008) posa en evidència la instrumentalització política que Plataforma per Catalunya està fent d'aquest tipus de posicionament xenòfob i aporofòbic. Aquest anomenat *populisme d'exclusió* (Betz, 2002) obté substancials rèdits electorals en l'àmbit municipal mitjançant el qüestionament de l'accés universal als recursos i als drets ciutadans.

L'estratègia *neopopulista* (Mellón, 2006) de política de veïnatge, que es postula pròxima a les problemàtiques i preocupacions d'una població sovint confusa, perplexa i indignada, reclama una rigorosa resposta educativa comunitària, generada des de la xarxa local més significativa per a la ciutadania: les escoles i instituts del municipi.

En aquest sentit, des de la nostra perspectiva, dos són els vectors fonamentals que s'han de treballar dins del sistema educatiu local per tal, per una banda, d'impedir l'avenç de la xenofòbia i, per una altra, de promoure la convivència intercultural: 1) el foment de la valoració positiva de la diversitat cultural com a expressió plural d'humanitat; i 2) la generalització d'estratègies d'intercanvi i de diàleg equitatiu i solidari entre majories i minories culturals.

Tot i les limitacions de la perspectiva intercultural¹, cal donar una resposta efectiva a aquest nou repte per a la democràcia local, i fer-ho a més en un context de màxima dificultat, atès l'enderrocament sistemàtic que està patint l'estat de benestar català.

Fonaments del projecte

El punt de partida del treball per la convivència que s'està realitzant des de fa anys a Sant Boi de Llobregat es troba en el concepte de "Ciutat Educadora"², el qual planteja la defensa de la llibertat d'opinió, la promoció del pluralisme i la diversitat, així com d'una vida compartida amb la comunitat. Des d'aquest enfocament, l'educació va més enllà de les famílies i els centres escolars, ja que inclou altres agents socials i, en definitiva, tota la població.

En el projecte "Desmuntem rumors per fomentar la convivència" hem assumit completament aquesta perspectiva, per la qual cosa, en totes les accions que hem promogut, dissenyat i realitzat amb els centres educatius, un element fonamental ha estat la cerca de connexió i impacte en la comunitat escolar i/o veïnal de cada centre. Tanmateix, educar per la convivència implica posar l'accent en les relacions, per sobre de les diferències. Per aquest motiu, des de la Xarxa de Convivència ha estat necessari potenciar els espais oberts i compartits que facilitessin el coneixement i reconeixement de la resta de la comunitat.

El marc normatiu desplegat els darrers anys ha propiciat el treball per la convivència als centres educatius³, impulsant el desenvolupament de plans que contemplin diverses accions en aquesta línia. Una d'aquestes accions ha estat la capacitat teòrica i pràctica d'alumnes i professors en eines per millorar la convivència i gestionar positivament els conflictes de la comunitat escolar.

Un nivell d'intervenció destacat dels plans de convivència escolar és el de l'educació intercultural, també coneguda com "educació no racista". L'educació intercultural treballa les competències bàsiques des de tres vessants: els coneixements interculturals, la sensibilitat intercultural i les habilitats interculturals. Un dels objectius principals de l'educació intercultural és el de desmuntar estereotips, treure a la llum els prejudicis envers les persones i combatre els comportaments racistes.

Estereotips, prejudicis i rumors

Seguint Allport (1954), el prejudici és una actitud hostil i desconfiada envers alguna persona que pertany a un col·lectiu sobre el qual existeix una visió negativa o estigmatitzada en el grup de referència de la persona que té el prejudici. Així doncs, prejudici i estereotips estan íntimament lligats; mentre els prejudicis fan referència a la predisposició emocional d'una persona davant un altre que considera diferent, els estereotips constitueixen el conjunt de creences generalitzades que s'utilitzen per descriure els membres del grup en qüestió (Myers, 1995).

L'origen dels prejudicis pot respondre a diversos factors com ara socials (quan fomenten la desigualtat, la competència o les jerarquies entre diferents grups socials), psicològics (per respondre a necessitats d'identificació o com a mecanismes de defensa davant la pròpia inseguretat), cognitius (a causa de la manca d'experiència i/o coneixement dels altres) i emocionals (com mecanisme per canalitzar frustracions o por).

Per la seva banda, els estereotips solen tenir una base empírica (coneixements, experiències, informacions, dades), però és sempre parcial ja que, sigui quin sigui l'origen de la informació, mai podrà donar compte de l'enorme diversitat que habita en qualsevol grup humà fruit de les característiques personals i dels condicionants socials de cada individu. Per aquest motiu, qualsevol estereotip sempre serà una simplificació de la realitat, un reduccionisme que només té sentit per fer descripcions genèriques d'un determinat grup humà.

La suma d'estereotips i prejudicis sobre un grup social fàcilment dona com a resultat el sorgiment de rumors, ja que serveixen com a mecanisme per confirmar les creences generalitzades i per desfogar els sentiments de por, ansietat o rebuig que sovint en tenen associats.

Gordon Allport i Leo Postman van ser uns dels precursors de l'estudi dels rumors amb la seva *Psicologia del rumor* (1947) on defineixen el rumor com una proposició específica que passa de persona a persona, en general

La suma d'estereotips i prejudicis sobre un grup social dona com a resultat el sorgiment de rumors

oralment, sense proves objectives que la confirmin. Segons aquests autors, generalment, es transmeten de boca en boca, tot i que no és estrany que un rumor també es generi en els mitjans de comunicació.

El fenomen dels rumors ha estat estudiat i analitzat per diverses disciplines i enfocaments. Per exemple, des de la psicologia s'explica la difusió de rumors com a mecanisme de defensa, per reduir l'ansietat davant de persones, fets o situacions que són percebudes com amenaça. Aquest mecanisme actua a través d'un procés de projecció que atribueix determinats desitjos o sentiments inacceptables propis a factors externs. Tanmateix, des d'un punt de vista sociològic, els rumors compleixen diferents funcions; en primer lloc, expressen les preocupacions compartides per un grup humà en un determinat moment; en segon terme, contribueixen a generar un sentit de pertinença, ja que permeten socialitzar creences i significats entre els membres d'un grup; i, finalment, serveixen com a mecanisme de control social, ja que sancionen a través del desprestigi els membres de la comunitat que no s'ajusten a les normes del grup (Shibutani, 1966).

La transformació de les diferències en desigualtats no és un mecanisme psicopatològic, sinó ideològic

Concretament, en l'àmbit de l'educació hi ha diferents enfocaments per abordar aquest tema. Per una banda, l'educació no racista es basa en desmuntar els prejudicis i la ignorància (components cognitius dels estereotips), per tant, segons aquesta perspectiva el racisme es pot superar a través d'una intervenció educativa que transmeti els valors i els continguts necessaris per a evitar-lo. Per la seva banda, l'enfocament antiracista planteja que la transformació de les diferències en desigualtats no és un mecanisme psicopatològic, sinó ideològic, per tant, requereix d'intervencions més complexes (García, 2009).

Tenint en compte la naturalesa i les vinculacions entre els estereotips, els prejudicis i els rumors, així com els diferents plantejaments sobre l'educació contra el racisme, considerem que per promoure la convivència intercultural cal una estratègia mixta que transmeti, simultàniament, coneixements i valors favorables a aquesta idea i que alhora proporcioni una oportunitat d'experimentació personal que serveixi com a eina de sensibilització, mitjançant la connexió emocional amb el tema.

A partir d'aquestes constatacions, el projecte "Desmuntem rumors per fomentar la convivència", que presentem en aquest article, es planteja els següents objectius:

- Desenvolupar la comprensió crítica dels joves, mitjançant processos de reflexió-acció sobre processos interculturals.
- Millorar la convivència en els centres educatius, a través de l'aprenentatge de competències que afavoreixen la inclusió i la no discriminació.
- Treballar la reflexió i la sensibilitat sobre el racisme, a partir de la reflexió teòrica i l'experimentació pràctica i emocional.

- Potenciar la “Xarxa d’Educadors i Alumnes per la Convivència”, per tal de compartir experiències i un projecte comú.
- Apoderar els joves per tal que siguin els protagonistes del seu propi procés d’aprenentatge.
- Utilitzar l’humor a través del teatre social i la figura del *clown*, per facilitar el treball de les emocions.

Metodologia de treball

Per dur a terme els objectius esmentats, el projecte “Desmuntem rumors per fomentar la convivència” va utilitzar diverses i complementàries metodologies que es van posar en marxa en diferents moments del procés. A continuació expliquem cadascuna d’elles.

1. Treball en xarxa

El treball en xarxa s’ha donat en dues direccions, *intercentres* i *intracentres*. El treball *intercentres* és interessant i necessari, ja que atorga un sentit “de ciutat” al projecte, la qual cosa reforça la motivació de tots els actors involucrats pel fet de participar en una iniciativa important i, per descomptat, perquè ajuda a generar i/o consolidar els lligams entre el teixit escolar local. Per la seva banda, el treball *intracentres* afavoreix la cohesió i coordinació entre els educadors, els alumnes i els pares i mares de cada centre en la realització d’un projecte compartit en què no només es treballen valors per a la convivència, sinó també d’altres que incideixen en la formació integral dels alumnes i les seves famílies.

2. Vacuna antirumors

La vacuna antirumors és una eina desenvolupada per l’Institut Diversitas⁴, que es fonamenta en la idea que els rumors són com a un virus (Ramón-Cortés, 2008), per tant, l’única manera de combatre’ls és vacunar-nos contra ells. La transmissió d’aquesta vacuna es fa a través del taller “Vacuna’t contra els rumors”, en el qual –a través de diferents activitats lúdiques i participatives– es presenten els quatre elements de la vacuna: a) dubtar; b) no generalitzar; c) buscar dades; i d) veure més enllà. En definitiva, es tracta de promoure el pensament crític davant dels comentaris que circulen al carrer sobre les persones immigrades.

3. Teatre fòrum

El teatre fòrum és una tècnica que s'emmarca en el "Teatre de l'oprimit", d'Augusto Boal (1974), orientada a promoure la participació activa del públic en la resolució dels conflictes representats sobre l'escenari. D'aquesta manera, es busca promoure la reflexió activa dels espectadors sobre els temes tractats, així com preparar-los per enfrontar-se a situacions similars a les plantejades en escena. En el marc del projecte, aquesta metodologia es va dur a terme a través d'un grup de teatre dirigit per un pedagog teatral i conformat per alumnes de diferents centres de secundària de la ciutat, que en els darrers dos anys han abordat el tema de la immigració, la convivència i els rumors a través de diferents escenes de creació col·lectiva, que han presentat a la comunitat local en diferents moments.

4. *Clown*: humor i emocions

Diverses investigacions demostren que el riure té efectes beneficiosos per a la salut, ja que provoca un estat emocional positiu alhora que actua com a factor de connexió i cohesió social. A través de diverses tècniques escèniques orientades a generar situacions còmiques, el *clown* social pot abordar, qüestionar i resignificar múltiples temàtiques que d'una altra manera resultarien massa incòmodes o violentes pels participants. En el projecte "Desmuntem rumors per fomentar la convivència" hem utilitzat el *clown* per treballar els aspectes emocionals que estan en la base dels rumors sobre la immigració: por, frustració, neguit i rebuig, entre d'altres, han estat abordats en un entorn d'innocència, respecte i diàleg, per tal de donar un espai a la seva expressió i oferir elements per gestionar-los i resignificar-los.

5. Aprenentatge Servei

Un altre element clau del projecte ha estat la utilització d'alguns elements de la metodologia d'Aprenentatge Servei, que s'ha manifestat en l'esforç per connectar les accions de cadascun dels grups amb els seus entorns més immediats, per tal que aquestes no es reduïssin a activitats del context escolar, sinó que poguessin establir un diàleg constructiu amb la realitat social dels seus entorns. Tal com diu Josep M. Puig (2006), l'Aprenentatge Servei pretén promoure l'assimilació per part dels alumnes no només de continguts, sinó també d'actituds, competències i valors mitjançant activitats significatives i en contacte amb la comunitat.

Crònica del procés de la Xarxa

Curs 2009-2010. Els inicis

L'articulació de la “Xarxa d'Educadors i Alumnes per a la Convivència” va començar el curs 2009-2010, en el marc del Projecte Educatiu de Ciutat, impulsat pel Servei de Ciutat Educadora de l'Àrea de Benestar i Ciutadania de l'Ajuntament de Sant Boi de Llobregat. Mitjançant dues jornades de treball (novembre 2009 i febrer 2010), la comunitat escolar local consolidà la implantació de la mediació com a eina de gestió positiva dels conflictes. Nou centres educatius de secundària es van sumar a les activitats programades:

Centres públics:

- Institut Camps Blancs
- Institut Joaquim Rubió i Ors
- Institut Marianao
- Institut Rafael Casanova

Centres concertats:

- Col·legi Joan Bardina
- Col·legi Llor
- Col·legi Mare de Déu dels dolors
- Col·legi Pedagogium COS
- Col·legi Sant Josep

Els educadors i els 179 alumnes participants de les activitats varen compartir percepcions i necessitats conjuntament.

Durant el curs 2010-2011, la reflexió col·lectiva iniciada enforteix les dinàmiques de treball en xarxa i consolida la participació sistemàtica dels centres. L'impuls de projectes innovadors i la socialització de bones pràctiques es concreta en la realització de diverses jornades de treball i l'elaboració de materials de sensibilització:

- *La Generación de Arena*: audiovisual realitzat per alumnes de diferents centres amb la col·laboració de la companyia *amateur* de teatre Carpe Diem. S'acompanya d'una proposta didàctica de vídeo-fòrum per a alumnes de secundària, que promou la reflexió sobre la conflictivitat als centres escolars i la necessitat de fomentar la convivència mitjançant la resolució mediada de conflictes.

- *Propostes per canviar el món*: audiovisuals realitzats per alumnes de l'institut Rubió i Ors i del col·legi Joan Bardina orientats a promoure els drets humans en el marc d'una cultura de pau i els valors democràtics, així com a descriure les conseqüències negatives del consum de drogues en la convivència escolar i el lleure dels adolescents i joves.

Curs 2011-2012. Programa de convivència

A partir del curs escolar 2011-12 les activitats de la “Xarxa d'Educadors i Alumnes per la Convivència” permeten a l'Àrea d'Educació i Civisme de l'Ajuntament impulsar la promoció de la convivència a la ciutat com un valor indispensable per assolir un major nivell de respecte, inclusió i convivència ciutadana.

El foment de la convivència es concreta en la identificació dels factors i els processos locals que dificulten la cohesió social i la convivència

El foment de la convivència en el marc de la Ciutat Educadora es concreta en la promoció de l'educació crítica de la ciutadania i la identificació dels factors i els processos locals que dificulten la cohesió social i la convivència. La perspectiva de treball de la xarxa s'amplia i excedeix l'àmbit exclusivament escolar per integrar-se en una estratègia local.

El context d'ajustament pressupostari i d'optimització en l'assignació de recursos públics marca un significatiu replantejament del suport municipal a les accions de la xarxa. L'impuls inicial –concretat en taules de diàleg, tallers, teatre fòrums, audiovisuals, programes de ràdio, etc.– dona pas a una nova proposta de suport a l'acció tutorial i projecció comunitària de les activitats.

Durant el curs 2011-2012, l'Ajuntament posa en marxa el projecte “Desmuntem els rumors per fomentar la convivència”, fonamentat principalment en la transferència a la comunitat del treball i la dinàmica generats en la xarxa d'educadors i alumnes. El *I Fòrum Local de Convivència* (maig de 2012) suposa el tret de sortida a aquest plantejament. La col·laboració i proactivitat de les diferents xarxes i agents locals de la ciutat permeten impulsar un projecte adreçat a desmuntar els rumors relacionats amb la nova immigració.

Curs 2012-2013. Dinamització educativa i sensibilització

Durant el curs 2012-2013 es posen en marxa noves propostes de treball que conformen *per se* una campanya de sensibilització comunitària dissenyada des del treball socioeducatiu i la implicació dels educadors i els alumnes de la xarxa:

- *Grup Jove de Teatre Inestable*: continuant la línia de treball iniciada el curs 2011-2012, aquest curs el Grup Jove de Teatre Inestable ha realitzat diverses representacions del teatre fòrum “Acosta't i mira”, representat a la Festa de la Cooperació i la Solidaritat “Barrejant '12”, al Centre Obert Don Bosco i a la 66a Fira de la Puríssima de Sant Boi de Llobregat.

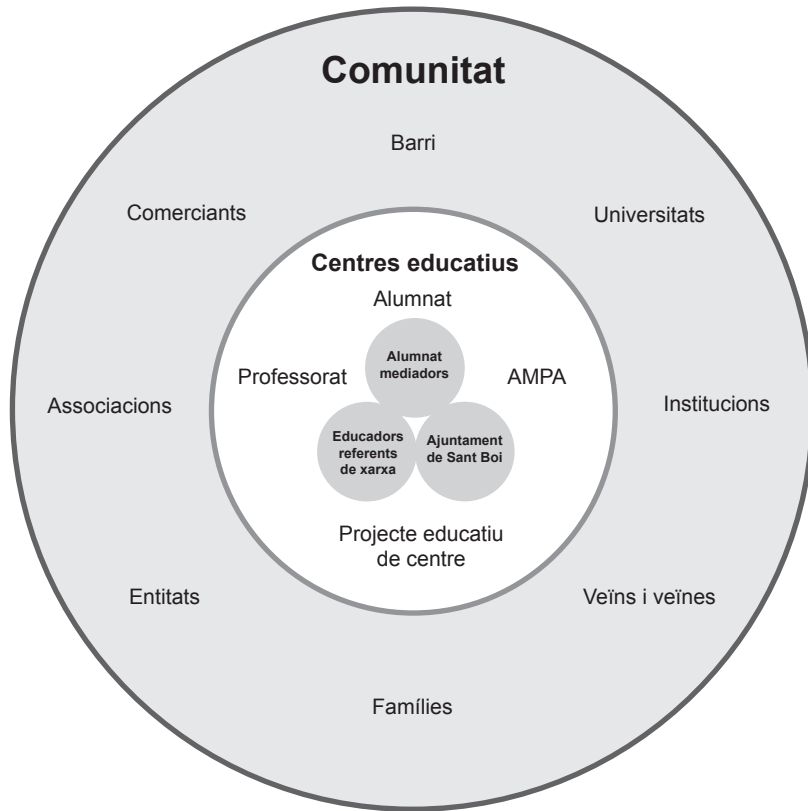
- *6 minuts per la convivència*: concurs local de curtmetratges per promoure la convivència, adreçat a estudiants de 2n cicle d'ESO. En aquesta primera edició, es van presentar vuit vídeos, en l'elaboració dels quals van participar més de seixanta adolescents dels diferents centres d'educació secundària de la ciutat.
- *Stop Rumors*: cicle formatiu adreçat als alumnes de la xarxa orientat a aportar elements teòrics i pràctics per l'elaboració de materials de sensibilització antirumors. El cicle va tenir una durada de quatre sessions de dues hores cadascuna, en les quals es van treballar, per una banda, els aspectes emocionals associades a la transmissió dels rumors i les seves conseqüències, a través de tècniques de *clown*; en segon lloc, algunes claus per adoptar una actitud crítica davant dels rumors (la *vacuna antirumors*); i, finalment, l'elaboració de diferents materials de sensibilització per desmuntar els rumors i promoure una convivència intercultural positiva. Un element clau d'aquest darrer punt va ser promoure que fossin els mateixos alumnes qui triessin les accions a realitzar, ja que entenem que és la millor forma de generar un aprenentatge significatiu. Sota aquesta premissa, es van realitzar les següents accions: murals col·lectius, escenes de teatre, conta-contes, *flashmob*⁵, fotonovel·la, entrevistes en profunditat, *lipdub*⁶, enquestes d'opinió i un vídeo contra la discriminació.

Taula 1. Resultats cicle “Stop rumors”

Centres educatius participants	8
Hores de formació impartides	64
Alumnes participants	149
Accions antirumors realitzades	10

- *Per la convivència aturem els rumors*: seminari semi-presencial, de 15 hores de durada, reconegut com acció formativa pel Pla Formatiu de Zona, adreçat als professionals docents que formen part de la xarxa, amb el propòsit de donar-los eines per al disseny d'unitats didàctiques que promoguin la reflexió crítica i el compromís dels alumnes en la lluita contra els rumors i els estereotips sobre les persones immigrades.
- *II Fòrum Local de convivència* (maig de 2013): espai de trobada entre tots els agents socials que participen del programa de convivència de la ciutat i fita de finalització, on es van presentar els diferents materials de sensibilització elaborats en el marc del cicle “Stop Rumors”. Amb la presència de més de 250 alumnes, 30 docents i 9 centres educatius, a més de prop de 50 representants d'entitats comunitàries, aquesta edició del fòrum ha suposat la consolidació definitiva de l'acte dins del calendari de la “Xarxa d'Educadors i Alumnes per la Convivència”, així com un punt de partida per a la incorporació de nous eixos de diversitat en la gestió local de la convivència⁷.

Figura 1. “Xarxa per a la convivència” a la ciutat educadora

A la figura 1, hem representat la manera en què entenem la configuració de la “Xarxa per a la convivència” en el marc d’una ciutat educadora. Pot sorprendre el posicionament de l’Ajuntament en el cercle dels “Centres educatius”; de fet, fóra més convencional ubicar l’acció municipal en un nivell més macro, però el posem en aquesta posició, perquè volem destacar la voluntat de proximitat que orienta l’estratègia municipal per impulsar i donar suport al treball de la xarxa. Com es pot apreciar, el rol motor de l’Ajuntament és compartit amb els professors de referència de cadascun dels centres i amb l’alumnat mediador.

Les assignatures i cursos de mediació desenvolupats al final del primer cicle de l’ESO són l’acció educativa bàsica en què es fonamenten les posteriors activitats de sensibilització tant dins dels mateixos centres, com de cara a la comunitat. Tanmateix, cal destacar les primeres experiències de transferència de la mediació escolar des de l’alumnat de secundària vers l’alumnat de primària, i la perspectiva de dinamització comunitària, cada curs més present en les accions proposades, como per exemple el cicle “Stop Rumors”.

Valoració de l'experiència

Tot just acabant les activitats del curs 2012-2013 de la “Xarxa d'educadors i alumnes per la convivència” i amb el propòsit de fer una revisió autocrítica del projecte, presentem a continuació una anàlisi DAFO en què identifiquem diversos elements a tenir en compte de cara a la continuïtat de la iniciativa, així com a la seva possible replicació en altres territoris.

Anàlisi externa

- *Amenaces*

En un sentit molt ampli, la crisi econòmica que afecta Europa i, especialment, l'Estat espanyol constitueix la principal amenaça del “Programa de convivència” de Sant Boi de Llobregat, ja que, per una banda, la precarietat social que se'n desprèn potencia els sentiments de rebuig d'una part de la població envers la immigració; i, per una altra, perquè pot suposar una reducció important dels recursos que es destinen a aquesta línia, per destinar-los a d'altres que adquireixen major prioritat a nivell social, com ara la desocupació.

Un altre element amenaçant pel projecte de convivència de la ciutat és el recent enfortiment i major presència pública de discursos xenòfobs entre la ciutadania, motivats, en part, per forces polítiques que han volgut traure rèdit electoral utilitzant la immigració com a boc expiatori per descarregar el malestar ciutadà. Sense dubte, aquesta ha estat la principal amenaça per a la realització d'aquest projecte.

La possibilitat de canvi polític en l'administració local de Sant Boi de Llobregat és una altra amenaça per al projecte, ja que fins ara aquest està principalment fonamentat en l'interès de les autoritats de torn de promoure aquest tema, de manera que si les forces polítiques canviessin en el municipi, el projecte podria veure afectada la seva continuïtat.

En un nivell més concret, un altre factor extern que ha influït negativament en el desenvolupament del projecte ha estat la sobrecàrrega a què estan sotmesos els centres escolars actualment a la nostra societat; de fet, des de fa uns anys hi ha un debat obert en el sector educatiu de Catalunya respecte del rol que ha de jugar l'escola en l'educació de les noves generacions. Així, sovint els mestres i professors es queixen que les famílies han renunciat a la responsabilitat d'educar els infants, fins i tot en els aspectes més fonamentals com els hàbits i els valors. Tanmateix, els docents es queixen dels continus canvis en les lleis d'educació, la qual cosa els exigeixen una constant adaptació dels currículums. Més recentment, les mesures d'austeritat proposades pel govern han afectat també al sistema educatiu, la qual cosa no ha fet més que augmentar el descontent en el col·lectiu docent. Tots aquests elements

La precarietat social potencia els sentiments de rebuig

contribueixen al fet que una part important del professorat –sobretot el de secundària– estigui sotmès a una pressió permanent que sovint es tradueix en estrès professional o *burn-out*.

Una altra amenaça per al projecte ha estat la manca de costum dels alumnes de treballar de manera participativa, la qual cosa va dificultar la dinàmica de treball creatiu i autogestionat proposada en el cicle «Stop Rumors». Tot i que en alguns centres escolars aquest element era una mica diferent, en general, entenem que es tracta d'una característica força estesa en el sistema educatiu del país, per tant, constitueix una amenaça de caràcter estructural de cara a un projecte com aquest.

- ***Oportunitats***

Sense dubte, la principal oportunitat d'aquest projecte ha estat la sensibilitat i voluntat dels dirigents polítics locals de treballar per combatre les actituds i els discursos xenòfobs que l'últim temps han proliferat entre la ciutadania. Sense aquest element, aquest projecte no hauria estat possible.

Una altra oportunitat del projecte ha estat el sorgiment i la força que gradualment han anat adquirint diverses iniciatives orientades a combatre el racisme i la xenofòbia en diversos indrets del país –liderades tant per les administracions locals, com per diversos agents socials– com a resposta als discursos xenòfobs promoguts per algunes agrupacions polítiques, tal com hem comentat al començament de l'article. D'alguna manera la notorietat pública del discurs antirumors atorga legitimitat al projecte, alhora que dóna prova de la seva pertinença en el moment actual.

La sensibilitat d'una part de la població, així com de diverses entitats socials respecte de la necessitat de treballar per una convivència intercultural positiva, assumint que la immigració és un fet inevitable que aporta diversitat i riquesa a la societat. Per tant, cal endegar iniciatives que contribueixin a generar un corrent favorable envers la immigració. Els múltiples projectes que avui es realitzen arreu des d'una perspectiva intercultural són prova d'aquesta sensibilitat.

Anàlisi interna

- ***Debilitats***

Una debilitat important del projecte “Desmuntem rumors per fomentar la convivència” ha estat la dificultat per implicar al 100% els centres escolars en el desenvolupament de la iniciativa. Les causes són diverses i van des de la sobrecàrrega de responsabilitat que comentàvem abans fins a la manca de dedicació per part dels professors encarregats de l'àrea de convivència dels

centres. Si bé des de la direcció del projecte s'ha fet l'esforç per adaptar els horaris de les activitats al calendari escolar, segurament no hem pogut oferir tota la flexibilitat necessària per adaptar la iniciativa a les necessitats específiques de cada centre.

La falta de coordinació entre les activitats de la “Xarxa d'educadors i alumnes per la convivència” i les accions en la mateixa línia realitzades per les entitats socials de la ciutat, ha estat una altra de les debilitats del projecte. Tot i entenent la complexitat que suposa el treball en xarxa, estem segurs que un treball coordinat entre tots els actors socials que estan implicats en el tema podria augmentar l'impacte del projecte en la ciutat, rendibilitzant així, els recursos humans i materials invertits en el mateix.

La manca de temps per realitzar les diferents accions formatives (“Grup Jove de Teatre Inestable”, cicle “Stop Rumors” i seminari “Per la convivència, aturem els rumors”) és un altre dels aspectes que valorem com a febles del projecte. Tenint en compte la complexitat del tema que pretén abordar el projecte, considerem que les accions formatives que s'hi emmarquen haurien de tenir una durada més llarga que permeti una consolidació gradual tant de l'aprenentatge com del compromís dels participants amb els valors promoguts.

- **Fortaleses**

La primera fortalesa que volem destacar és la continuïtat que ha tingut el projecte durant els darrers cinc anys. Tot i els canvis que ha tingut en aquest període, aquesta permanència l'atorga legitimitat tant a nivell polític (entre les autoritats de l'Ajuntament), com social, principalment a l'entorn escolar, que és la peça clau de la iniciativa.

Una segona fortalesa molt important del projecte és l'enorme compromís i energia que alguns docents dels centres han posat per tirar-lo endavant. Sense dubte, aquella empenta ha estat clau per superar les dificultats que s'han anat presentant en les diferents etapes del procés, així com per motivar els alumnes a implicar-se en la iniciativa.

Un altre encert del projecte ha estat el seu propòsit de connectar els centres escolars amb la comunitat, ja que amb això enforteix el teixit social dels barris al temps que fomenta el compromís dels alumnes amb el seu entorn més immediat i posiciona els centres escolars com agents socials actius davant la comunitat.

Un altre aspecte que valorem positivament del projecte és la realització d'una trobada general de tots els participants, ja que permet visibilitzar la feina feta en cada centre, així com a generar un sentit de pertinença que contribueix a la consolidació del projecte i dels valors que l'inspiren.

Un altre encert del projecte ha estat connectar els centres escolars amb la comunitat

Una altra fortalesa de la iniciativa ha estat fidelitzar alguns alumnes que han participat en anys anteriors (com ara els membres del “Grup Jove de Teatre Inestable”) que han actuat com a promotors del projecte en els seus centres, tot i no participar directament de les accions proposades per al curs que finalitza.

Concretament del cicle “Stop Rumors” destaquem com a fortalesa el fet que els mateixos alumnes triessin les accions que volien realitzar, ja que va ser l’element clau per garantir la seva implicació. Tot i que en alguns casos no va ser fàcil decidir, un cop els alumnes van veure que tenien l’oportunitat de crear quelcom atractiu i interessant, es van animar i es comprometre amb la seva realització.

Quadre resum: DAFO de l'experiència	
<p>Amenaces</p> <ul style="list-style-type: none"> • La forta crisi econòmica que afecta l'Estat espanyol. • L'enfortiment dels discursos xenòfobs entre la ciutadania. • La possibilitat de canvi polític en el territori. • La sobrecàrrega dels centres escolars. • La manca de costum dels alumnes de treballar de manera participativa. 	<p>Oportunitats</p> <ul style="list-style-type: none"> • La voluntat política de combatre els rumors sobre les persones immigrades. • La notorietat pública del discurs antirumors a diferents indrets del país. • El desig d'una part de la població d'avançar cap a una convivència intercultural positiva.
<p>Debilitats</p> <ul style="list-style-type: none"> • La dificultat per comprometre alguns dels centres a participar en la xarxa escolar per la convivència. • La manca de coordinació entre les activitats de la xarxa escolar i les de les entitats socials. • La manca de temps de les diferents accions formatives promogudes pel projecte. 	<p>Fortaleses</p> <ul style="list-style-type: none"> • La continuïtat del projecte en els darrers cinc anys. • L'enorme compromís d'alguns docents amb el projecte. • La connexió escola-comunitat. • La realització d'una trobada general de tots els participants del projecte. • Que els mateixos alumnes triessin les accions que volien realitzar.

Projeccions a partir de l'experiència

Tenint en compte la trajectòria que ha tingut el projecte des dels seus inicis fins ara, així com els diferents elements de valoració interna i externa, plantejarem a continuació una sèrie de reptes que –des de la nostra perspectiva– contribuirien a enfortir la iniciativa i projectar-la de cara al futur.

Un repte fonamental que hauria d'assumir el projecte és la seva consolidació a nivell escolar i comunitari, més enllà de les discontinuïtats de la política; és a dir, que la mateixa societat organitzada de Sant Boi de Llobregat assumís com a propi el repte de construir una convivència intercultural positiva i dissenyés els mecanismes per promoure-la i construir-la des de les seves

múltiples estructures i recursos. Amb el nivell de desenvolupament actual del projecte, aquesta fita encara és lluny, no obstant això, considerem que convé no perdre-la de vista, com a visió de futur o indicador de la direcció en què la iniciativa hauria d'avançar.

Un element clau per assolir aquest objectiu és la plena implicació dels centres escolars en la construcció d'una convivència positiva en la ciutat, la qual cosa suposa una sèrie de reptes per al projecte. Per una banda, consolidar el compromís dels centres que actualment formen part de la “Xarxa d'Educadors i Alumnes per la Convivència”, ja sigui destinant recursos materials i professionals aquesta tasca com implementant les assignatures optatives de mediació, en els centres que encara no ho han fet; en segon terme, aconseguir la participació de tots els centres d'Educació Secundària Obligatòria (ESO) en la xarxa, ja que encara n'hi ha algun que s'ha mantingut al marge d'aquest procés. Un altre desafiament en aquesta línia és la incorporació en la xarxa de tots els Centres d'Educació Infantil i Primària (CEIP), per tal de començar a transmetre el valor de la convivència des de nivells més primerencs del sistema escolar.

A més de la implicació directa dels centres escolars, cal potenciar la participació dels pares i mares dels alumnes en els plans de convivència dels mateixos, per tal que els criteris que aquests proposen no s'esgotin entre les parets d'escoles i instituts, sinó que es traslladin a la vida quotidiana de les famílies i, per extensió, dels barris. Durant el curs 2012-2013 alguns centres van desenvolupar interessants experiències en aquesta línia, les quals convé tenir com a referències a replicar i millorar.

Un altre repte que comença a emergir de manera gairebé espontània com a fruit del treball realitzat fins ara és la necessitat de potenciar el treball conjunt entre els diversos centres escolars que participen de la xarxa; de fet, en rigor, la xarxa ha funcionat com a tal de manera força limitada, ja que fins ara cadascun dels centres ha treballat generalment de manera aïllada. La dinàmica actual implica la necessitat de dissenyar espais de col·laboració entre els diferents centres, ja sigui entre alguns d'ells (a mode d'aliances puntuals) o bé entre tots ells per a la realització d'alguna activitat conjunta. Som conscients que una feina d'aquestes característiques comporta un nivell de complexitat molt major que el que hem tingut fins ara, però al mateix temps considerem que constituiria un salt qualitatiu d'incalculable valor, de cara a la consolidació de la xarxa a nivell local i, sobretot, dels valors que el projecte vol transmetre.

A partir de la fidelització que el projecte ha generat fins ara en alguns alumnes que estan a punt de sortir de l'ESO, creiem que un repte interessant pel projecte seria dissenyar-ne una “versió jove”, fonamentada en els mateixos valors i adaptada als seus interessos, per tal d'oferir-los la possibilitat de convertir-se en “agents juvenils de convivència” als seus barris i així reforçar els objectius del projecte més enllà de l'entorn escolar.

Cal potenciar la participació dels pares i mares dels alumnes en els plans de convivència

Des d'una perspectiva més àmplia, considerem que un altre repte molt interessant per al projecte seria l'establiment d'aliances amb altres municipis que estiguin treballant en aquesta línia, per tal de constituir una "Xarxa Intermunicipal per la Convivència". Una iniciativa d'aquest tipus constituiria un salt de gegant cap a la consolidació del projecte, ja que li atorgaria una força i una legitimitat a prova de les vicissituds pròpies de la política local.

Després d'analitzar críticament el recorregut del projecte de convivència de Sant Boi de Llobregat, en què hem participat de manera directa, acabem aquest article reafirmant la nostra adhesió als valors que aquest promou, així com la nostra confiança en la metodologia de treball que proposa, assumint, però, la necessitat d'afinar alguns elements metodològics i sobretot de fixar nous reptes de cara a la seva consolidació a mig termini.

Rodrigo Prieto
 Doctor en Psicologia Social i coordinador de l'Institut Diversitas
 rprietod@peretarres.org

Sílvia Lombarte
 Cap de la Unitat d'Educació Comunitària i Civisme de
 l'Ajuntament de Sant Boi de Llobregat
 slombarte@santboi.cat

Xesco Montañez
 Tècnic d'Educació de l'Ajuntament de Sant Boi de Llobregat
 xescomon@gmail.com

Bibliografia

- Allport, G.** (1954). *The nature of prejudice*. Cambridge: Mas, Addison Wesley.
- Allport, G.; Postman, L.** (1947) *Psicologia del Rumor*. Editorial Psique, Buenos Aires, 1988.
- Betz, H. G.** (2002) *Exclusionary populism in Austria, Italy and Switzerland*. Consultat el 15 de maig de 2013 a <http://www.extremismus.com/forschung/english/english.html>. 15/01/08.
- Boal, A.** (1974). *Teatro del oprimido*. Editorial Alba, Barcelona 2009.
- Gallego, F.** (2010). *Com abordar els rumors. Manual per comprendre'ls i dissenyar estratègies per contenir-los*. Diputació de Barcelona.
- García, F. J.; Pulido, R. A.; Montes del Castillo, A.** (2009). "La educació multicultural y el concepto de cultura". Dins: *Revista Iberoamericana de Educación*, núm 13, 2009.
- Hernández-Carr, A.** (2008). *Instrumentalització de la immigració y desafecció política en el espacio local: el caso de Plataforma per Catalunya*.

Tesi no publicada del Programa de Doctorat en Sociologia. Departament de Sociologia, Universitat Autònoma de Barcelona.

Mellón, J. A. (2006). “Xenofobia y teoría política. La influencia de la nueva derecha europea en los partidos neopopulistas”. Dins: Rivera, I. (2006) *Contornos y pliegues del derecho: homenaje a Roberto Bergalli*, Anthropos. Barcelona.

Moreno, R.; Samper, S.; Pérea, A. (2011). *Guia pràctica per a l'agent antirumor. Com combatre els rumors i estereotips sobre la diversitat cultural a Barcelona*. Barcelona: Fotoletre, S. A

Myers, D. (1995). *Psicologia Social*. Mèxic: McGraw-hill.

Prats, E. (2001). *Racismo en tiempos de Globalización. Una propuesta desde la educación moral*. Desclée De Brouwer.

Puig, J.; Batlle, R.; Bosch, C.; Palos, J. (2006). *Aprenentatge Servei*. Barcelona: Ediciones Octaedro.

Ramón Cortés, F. (2008). *Virus*. Barcelona: RBA.

Shibutani, T. (1966). *Improvised News, A Sociological Study of Rumor*. Indianapolis-New York, The Bobbs-Merry Co. Inc.

Sustein, C. R. (2010). *Rumorología*. Barcelona: Debate.

Taguieff, P. (1994). *From race to culture: the New Right's view of european identity*, Telos, 1994.

Trilla, J.; Bosh, C.; Domènech, F.; Pujol, M.; Casamitjana, M.; Marsal, M. (1999). *Les ciutats que eduquen*. Barcelona: Diputació de Barcelona.

- 1 Es pot consultar una sintètica i il·lustrativa reflexió teòrica a *Sociedades multiculturales*, de Xabier Etxebarria (Editorial Mensajero, Bilbao, 2004, p. 51-52).
- 2 El concepte de “Ciutat Educadora”, avui àmpliament compartit i que es va perfilar per primera vegada al I Congrés de Ciutats Educadores de Barcelona 1990, qüestiona fortament les polítiques educatives de l’administració local. Per la seva proximitat i per la seva voluntat de construir comunitat, els ajuntaments són escola de ciutadania i desenvolupament socioeducatiu.
- 3 La Llei Orgànica 2/2003 de 3 de maig, d’Educció (BOE núm. 16) estableix a l’article 121 apartat 2n l’obligatorietat que tots els centres elaborin un pla de convivència i l’incloguin dins del projecte educatiu del centre.
- 4 Podeu trobar més detalls sobre l’activitat i l’entitat a: www.institutdiversitas.org
- 5 Representació pública per cridar l’atenció dels vianants amb un sentit artístic o reivindicatiu.
- 6 Vídeo musical amb participació de moltes persones i sovint destinat a difondre un missatge o a promocionar un lloc.
- 7 Atenent a la participació de l’Ajuntament de Sant Boi de Llobregat en el recentment constituït “Clúster de Salut Mental de Catalunya” el II fòrum ha estat una fita d’inici per incorporar aquesta perspectiva en el programa local de convivència. Concretament, aquest nou enfocament es va materialitzar al fòrum en la participació de l’Associació Grup de Teatre “Imagina”, conformat per persones amb malalties mentals, que va presentar l’obra de teatre fòrum *Las zapatillas amarillas*, amb la col·laboració del “Grup Jove de Teatre Inestable”.